

El
GRAN
LLIBRE
del
CASTELLS

Raquel Sans
IL·LUSTRACIONS D'OCTAVIUS

LAROUSSE

SUMARI

1. CASTELLS I CASTELLERS

Els castells.....	4
Els orígens.....	6
Valls: el bressol dels castells	8
Territori casteller.....	10
Expansió castellera.....	12
El concurs de Tarragona.....	14
El món casteller	16
Cosins germans	18

Diada de Santa Úrsula (Valls)	20
-------------------------------------	----

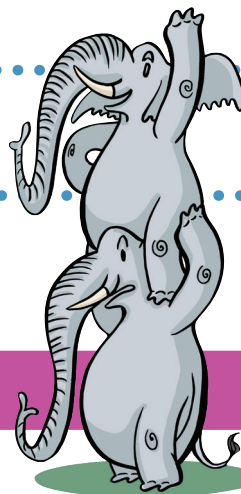
2. LES COLLES

Què és una colla castellera?.....	22
Som-hi tots!.....	24
Colla Vella dels Xiquets de Valls.....	26
Colla Joves Xiquets de Valls.....	28
Castellers de Vilafranca.....	30
Minyons de Terrassa	32
Colla Jove Xiquets de Tarragona.....	34
Xiquets de Tarragona.....	36
Capgrossos de Mataró.....	38
Castellers de Sants.....	40
Castellers de Barcelona	42
Altres colles.....	44
Castells, apunts i exàmens.....	46
N'hi ha, de castellers, fora de Catalunya?	48
Com van vestits els castellers?.....	50

Diada de Sant Fèlix (Vilafranca del Penedès)	52
---	----

3. QUINS CASTELLS FEM?

Els tipus de castells	54
Del cap de colla a l'enxaneta: un equip ..	56
Com són els castells?	58
Quan el castell fa llenya	60
Pinyes, folres i manilles	62
El tronc	64
La canalla	66
Diada de Santa Tecla (Tarragona)	68

4. LA FESTA

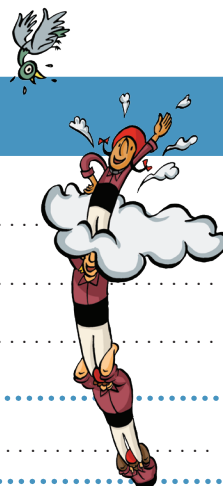
Les diades	70
On s'han fet castells?	72
Diades singulars	74
Inspiració casteller	76
Un fenomen de masses	78
Castells amb personalitat	80
La gamma extra	82
Els pilars, protagonistes	84
La música	86
Diada de Minyons (Terrassa)	88

5. DICCIONARI CASTELLER

Les parts d'un castell	90
La pinya, un trencaclosques	91
Expressions castelleres	92
Diada de la Mercè (Barcelona)	94

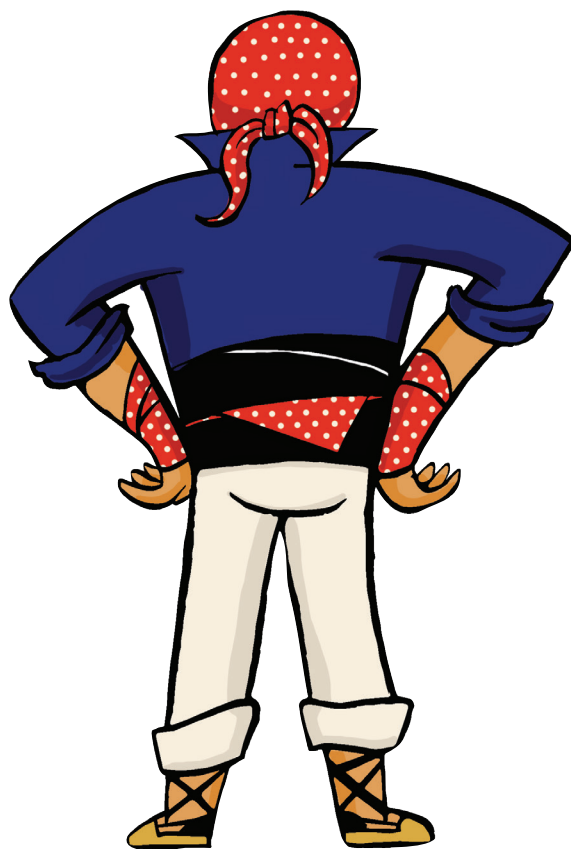
Els castells

Se't posa la pell de gallina quan veus com s'enfilen els castellers els uns a sobre dels altres? Et sembla increïble com mantenen l'equilibri i pugen fins a l'alçada d'un campanar? Si vols conèixer tots els secrets dels castells, aquest és el teu llibre, segueix llegint!

Què és un castell?

Són construccions humanes. Obres d'art de carn i ossos. **Cada castell es divideix, com a mínim, en tres parts: la pinya**, que és la base que suporta l'estructura i que, a més a més, amorteix les caigudes; **el tronc**, que són els castellers i les castelleres que conformen cadascun dels pisos; i **el pom de dalt**, els més menuts de tots! Tots els integrants del pom de dalt porten casc.

Els castellers

Si arribes a una plaça i comences a veure persones vestides amb **pantalons blancs**, una **faixa negra** lligada a la cintura, **camisa d'un color**, i un **mocado vermell amb puntets blancs**, acabes de topar-te amb els famosos castellers. N'hi ha de totes les edats i de totes les procedències. I són molt, molt valents!

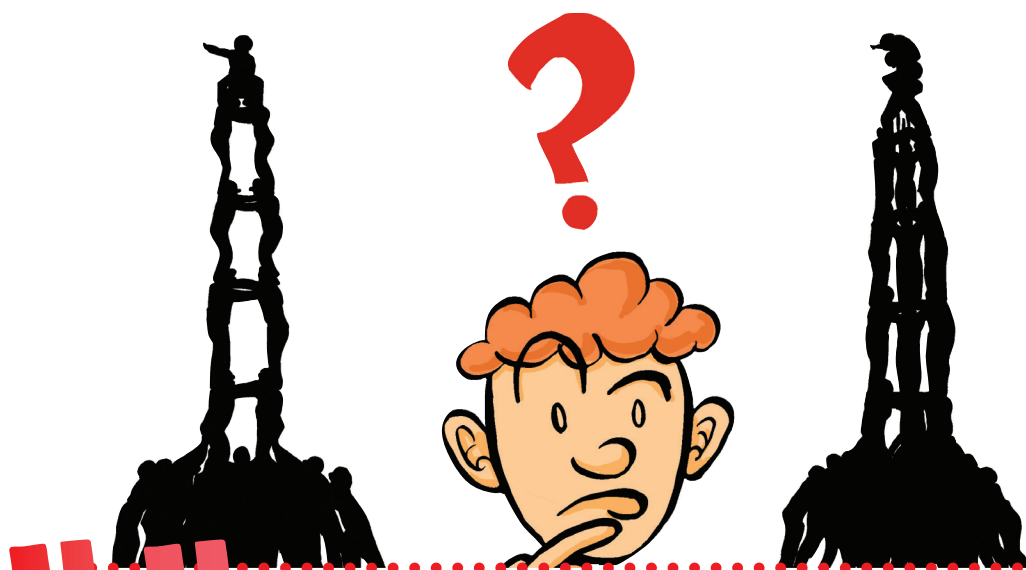
Tres rondes i un pilar

Les actuacions castelleres es diuen diades. En una **diada castellera** hi actuen diverses **colles**, moltes vegades tres. Cadascuna d'elles ha de fer **tres castells i un pilar**. Alerta, però, que si un castell cau o es desmunta abans que l'enxaneta hagi fet l'aleta, poden tornar-lo a repetir. Així que no és estrany que si una colla no té el dia, pugui arribar a intentar fins a sis castells en una mateixa diada. A les diades cal anar-hi ben esmorzat!

PER ENTENDRE-HO

T O T

Enxaneta? Fer l'aleta?
Si no entens algunes de les paraules típiques del món casteller, pots anar al **vocabulari** que hi ha al final (pàg. 90).

PER LLOGAR-HI CADIRES!

Una de les singularitats dels castells és que **les normes no estan escrites enlloc**. Bé, sí, cada dos anys al Concurs de Castells que es fa a Tarragona s'aplica un reglament, que consisteix a posar per escrit allò que tots els castellers saben i que fins que no t'introdueixes en aquest món sembla impossible d'entendre. Què és més difícil un 3de7 o un 5de7? Encara que no t'ho creguis, qualsevol casteller t'ho sabrà respondre.

Els castells fan llenya

Segurament això els fa tan interessants! Es calcula que **prop d'un 3% dels castells que s'enlairen fan llenya**. Poden caure abans o després que l'enxaneta hagi fet l'aleta. Si cauen abans, es diu que el castell és un intent i, per tant, caldrà repetir-lo. Si ho fa després, se'l considera carregat. Té validesa, però no tanta com si s'hagués descarregat perquè es considera que la feina ha quedat a mitges.

La pregunta
dels eixerits!

Qui guanya?

Encara que sembli estrany, en una diada normal no guanya ni perd ningú. Tot i que els castells sí que són competitius, cada colla ho viu a la seva manera. N'hi ha que competeixen només per autosuperar-se, i en canvi, hi ha colles que són eternes rivals i que sempre volen fer-ho millor que l'altra. El que sí que és veritat és que tothom vol fer els castells més alts i més macos.

Els orígens

Al segle XXI fer castells està de moda! Se'n fan programes de ràdio i televisió; se n'enlairen a llocs com Nova York o Xangai...

Però ara fa més de 200 anys, quan van néixer, només els practicaven les classes més baixes de la societat.

Un ball que s'enfila

El **ball de valencians** és una representació folklòrica que es practicava, i es practica, al País Valencià i que s'acaba amb l'enlairament d'una petita torre humana. Era un ball de caràcter religiós del qual no se'n coneix l'origen. A finals del segle XVIII, el ball de valencians era l'últim crit, i se'n van fer representacions en llocs tan diversos com Sevilla, Bilbao o Tarragona. Va ser precisament al **Camp de Tarragona** on el ball va fer més fortuna i aviat va ser representat per balladors autòctons.

Qui fa la torre més alta?

Al Camp de Tarragona es van crear diferents grups de «valencians» i entre ells va néixer una competència per veure qui aixecava la torre més alta. **Els castells no van néixer d'un dia per l'altre**, sinó que aquest afany de superar-se va fer que les torres s'acabessin independitzant del ball.

Quin va ser el primer castell?

Diuen les **cròniques de l'època** que el 1770, en una festa religiosa a l'**Arboç**, hi va actuar, entre d'altres, el **ball de valencians del Catllar**. Explica el cronista que hi van fer «el castell de sis sostres, acompanyat de dolçaina», instrument que és semblant a una gralla. Aquest castell és important perquè ja té una alçària notable –sis pisos–, però no se sap com estava fet.

Tots iguals

Un dels valors del món casteller actual és la seva capacitat integradora. Tothom pot fer castells: homes, dones, gent gran, gent jove, infants. Però no era pas així en els seus inicis. Els castells van néixer com **una cosa d'homes**, que s'agrupaven en funció de **llaços professionals** (pagesos, menestrals), **socials** o **familiars**.

Quina calor!

Com que la major part dels castellers eren pagesos, les **actuacions** castelleres es feien a l'**estiu**, quan l'activitat al camp és més baixa i també quan es fan moltes festes majors al Camp de Tarragona i el Penedès. El calendari actual de les colles és **hereu d'aquest costum**.

Gener	Febrer	Març
Di Dl Dc Dj Dv Ds Dg	Di Dl Dc Dj Dv Ds Dg	Di Dl Dc Dj Dv Ds Dg
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31
Abril	Maig	Juny
Di Dl Dc Dj Dv Ds Dg	Di Dl Dc Dj Dv Ds Dg	Di Dl Dc Dj Dv Ds Dg
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30
Juliol	Agost	Setembre
Di Dl Dc Dj Dv Ds Dg	Di Dl Dc Dj Dv Ds Dg	Di Dl Dc Dj Dv Ds Dg
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30
Octubre	Novembre	Desembre
Di Dl Dc Dj Dv Ds Dg	Di Dl Dc Dj Dv Ds Dg	Di Dl Dc Dj Dv Ds Dg
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31

Ho sabies?

Els primers castellers feien castells per guanyar-se un sobresou. Sí, els primers castellers cobraven! Després de cada actuació passaven el barret per recollir unes monedes. Per això sempre hi havia diades castelleres a les festes majors que tenien més públic. Es tractava de recollir tants rals —era una moneda de l'època— com fos possible.

Valls: el bressol dels castells

Des del seu naixement i durant prop de 130 anys els castells van ser un fenomen gairebé exclusiu de les colles de Valls, que eren generalment dues. Després, el fet casteller va anar creixent i avui en dia hi ha més de 100 colles arreu de Catalunya. Increïble, oi?

Els Xiquets de Valls

Valls era a començaments del segle XIX la vuitena ciutat de Catalunya en nombre d'habitants. La població, però, estava molt dividida per les seves idees polítiques. Hi havia la **Pandilla Alta**, d'idees progressistes, i la **Pandilla Baixa**, d'idees moderades. Aquesta rivalitat es va traslladar als castells i ja des de ben aviat hi va haver dues colles. Així van néixer el que uns anys més tard es van anomenar Xiquets de Valls, amb una gran competència entre les dues colles.

Els anys acabats en «1»

Fa gairebé **700 anys**, tota Europa va patir una **epidèmia de pesta** que va matar milers de persones. Valls no se'n va poder escapar. **Més de la meitat de la població va morir**. Els habitants de la capital de l'Alt Camp, desesperats, van acudir a la **Mare de Déu de la Candela** per demanar-li protecció i la malaltia va cessar. Uns segles més tard, el 1783, els vallencs van tornar a recórrer a la seva patrona per foragitar una altra malaltia, i ho van aconseguir. Van estar tan agraïts que van decidir que cada 10 anys –els acabats en 1– farien una festassa per homenatjar la Mare de Déu. Són les festes Decennals i a les de 1791 ja hi van actuar uns «nois de castells» vallencs.

PER LLOGAR-HI CADIRES!

Els dos **primers caps de colla** coneguts de la història van ser el Salvador i el Josep Batet Llobera i **eren germans**! El Salvador dirigia la colla dels Pagesos i el Josep la dels Menestrals. Amb quina devien simpatitzar els pares? Quin mal de cap! Segur que de petits ja es barallaven sovint...

La pregunta
dels eixerits!

Qui
es va
inventar el lema
'Força, equilibri,
valor i seny'?

Va ser Josep Anselm Clavé. El polític, compositor i escriptor català que va fundar el moviment coral a Catalunya. Clavé va quedar meravellat –n'hi ha per això i per molt més!– després de veure a Vilafranca del Penedès una actuació casteller de la colla vallenga de la Roser, per la diada de Sant Fèlix de 1863. Uns anys més tard, el 1867, va compondre l'obra *Los Xiquets de Valls*, que conté el que s'ha convertit en el lema casteller per excel·lència. Si vols saber més coses del lema casteller, ves a la pàgina 93.

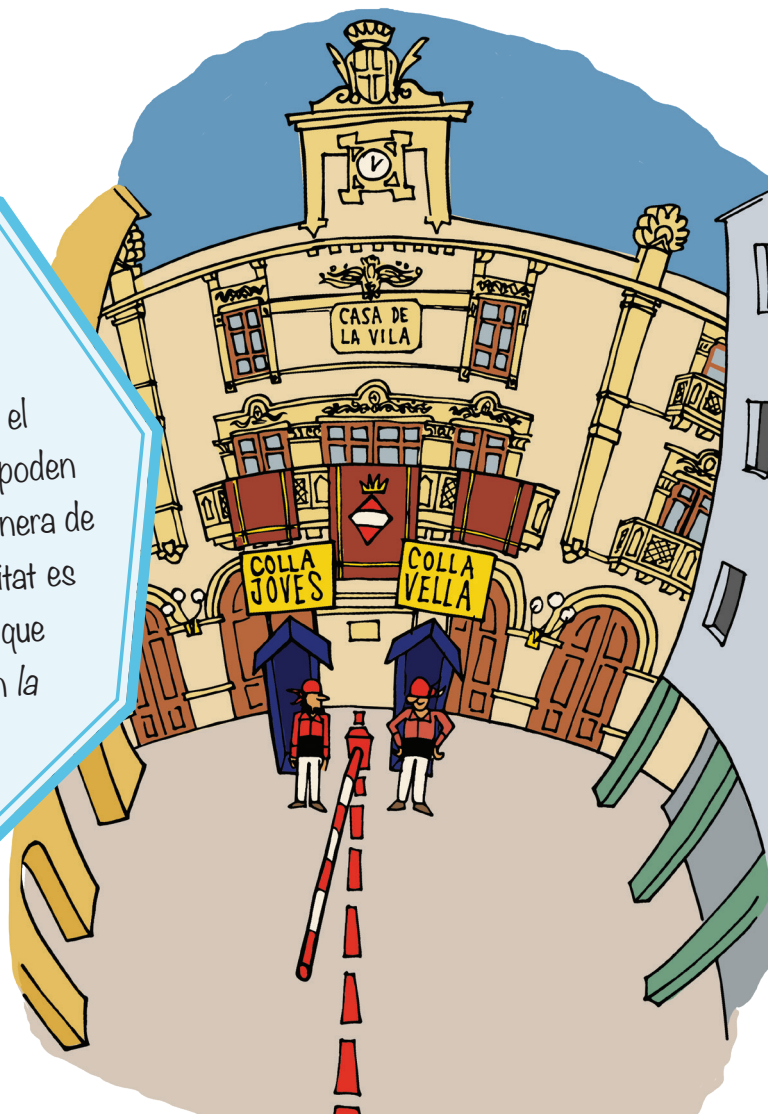
PROHIBIT
FER
CASTELLS

Prohibits!

L'any 1819, era tanta, tanta la rivalitat que hi havia entre les dues colles de Valls que es van arribar a produir diferents **episodis violents**. Fins i tot, hi va haver **assassinats**! Va ser arran d'una d'aquestes morts que les autoritats van prohibir actuar a la capital de l'Alt Camp la colla dels Menestrals. La **prohibició va durar fins el 1834** i durant aquest període de temps els Menestrals es van haver de buscar la vida per actuar en altres places, com per exemple les de Vilafranca del Penedès o Tarragona. No patiu! Aquestes disputes són impensables avui en dia i les dues colles de Valls són grups on hi ha gent de tota mena.

Ho sabies?

A la plaça del Blat, que s'ha batejat com el quilòmetre zero del món casteller, només hi poden actuar les dues colles vallengues. És una manera de preservar l'essència de la plaça, on la rivalitat es viu de manera molt intensa. De la zona que separa una colla d'una altra, n'hi diuen *la frontera*. Ja us podeu imaginar la tensió que s'hi respira!

Territori casteller

Per anar a fer castells els Xiquets de Valls anaven en carro o caminant. Per tant, no podien actuar gaire lluny de casa... Així que abans de l'arribada del cotxe, es feien castells sobretot al Camp de Tarragona i al Penedès.

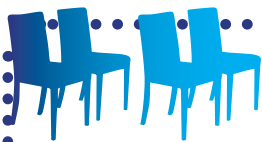
Amb ajuda local...

Els castellers vallencs no feien els castells sols. Quan arribaven a les poblacions on actuaven, comptaven amb l'**ajuda dels afeccionats locals**, que es posaven a la pinya, i **els de Valls s'enfilaven per culminar el castell**. Segons les seves idees o afinitats, els afeccionats donaven suport a una colla o a l'altra!

Ho sabies?

Jaume Tarragó i Plana, més conegut com l'Esperidió de Tarragona, és un casteller llegendari del segle XIX. Feia castells amb la Colla Vella dels Xiquets de Valls i es diu d'ell que era un home molt, molt fort! Potser també un pèl fatxenda, perquè sempre feia juguesques per exhibir aquesta fortalesa. La més coneguda va ser pujar les escales de la Catedral de Tarragona, amb un sac de 100 quilos sota cada braç i un casteller sobre les espatlles. Increïble, oi?

PER LLOGAR-HI CADIRES!

Quan els Xiquets de Valls anaven a peu a un poble a fer castells, acostumaven a estar-s'hi dos o tres dies. Per al viatge, portaven un o dos carros on hi posaven la canalla i alguns queviures però, atenció, també hi duien **un barrilet d'aiguardent** amb què obsequiaven a tots aquells afeccionats del poble que es posessin a la seva pinya.

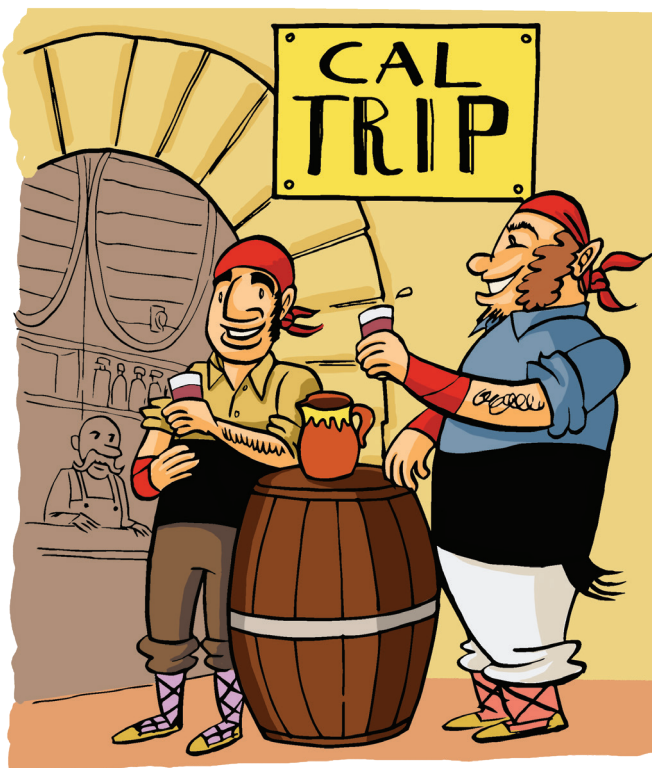
Sota els estels

Quan arribaven als pobles els castellers feien estada als indrets més diversos: en un cobert per a la palla, en un magatzem o al ras, sota la llum dels estels... **La qüestió era descansar**, a poder ser en un jaç tou, encara que fos només per unes poques hores...

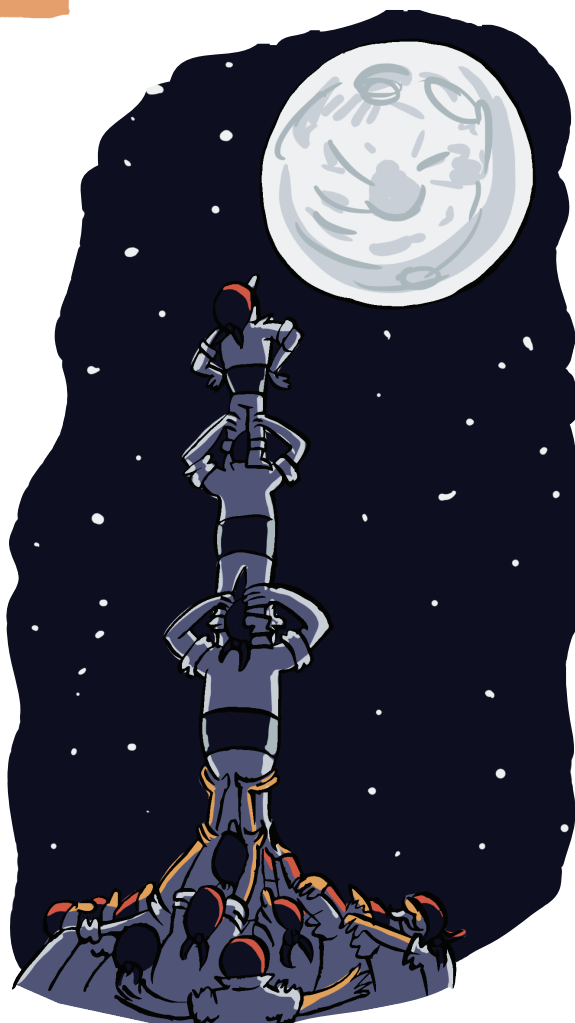
Un plat a taula

En alguns indrets, els castellers es repartien en diferents cases particulars on els **convidaven a dinar**. En compensació, els Xiquets de Valls, devien plantar un parell de castells davant de les cases dels seus amfitrions! A Tarragona, els castellers menjaven i dormien en una taverna molt coneguda a l'època: **Cal Trip!**

De sol a sol

Antigament, les diades castelleres dels Xiquets de Valls començaven ben d'hora, amb les **matinades**. Després, es feien castells en cercaviles durant tot el matí i al migdia tenia lloc l'actuació principal –com ara!–. La feina dels castellers, però, no s'acabava fins al vespre quan, després de l'**ofici de Completes**, s'enlairaven les últimes construccions. «Com més, millor!» Fer tantes actuacions era la manera de recaptar més diners i d'omplir la bossa!

Expansió castellera

Després d'uns anys fantàstics dels Xiquets de Valls, els castells passen de moda i viuen una època dolenta. L'aparició de nous competidors farà que els vallencs es tornin a motivar. I de quina manera!

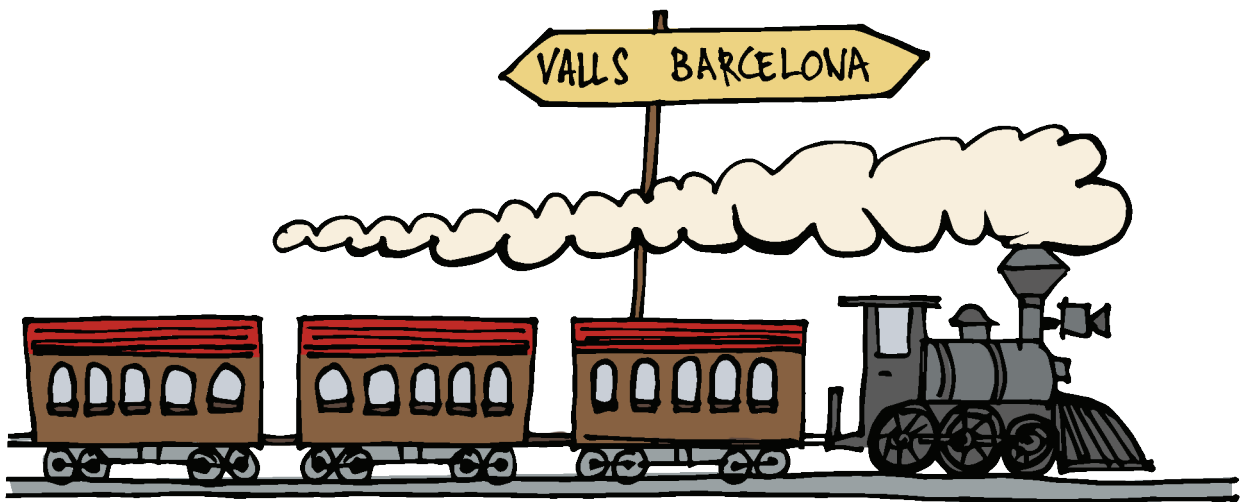

Ho sabies?

Entre el 1851 i el 1893 es diu que els castells viuen la Primera Època d'Or. S'aixequen castells de fins a 9 pisos! I els Xiquets de Valls actuen a totes les festes majors.

Els castells, en decadència

A finals del segle XIX i principis del XX, es posen de moda els esports moderns, com el futbol, i la **sardana** es converteix en un símbol del país. Cada cop són més els que prefereixen ballar sardanes en comptes de fer castells! I tot això coincideix amb la inauguració de la **línia de ferrocarril** que uneix Valls i Barcelona (1883), que fa que molts castellers se'n vagin a viure a la capital. Els castells entren en decadència.

..... Neix una nova competència

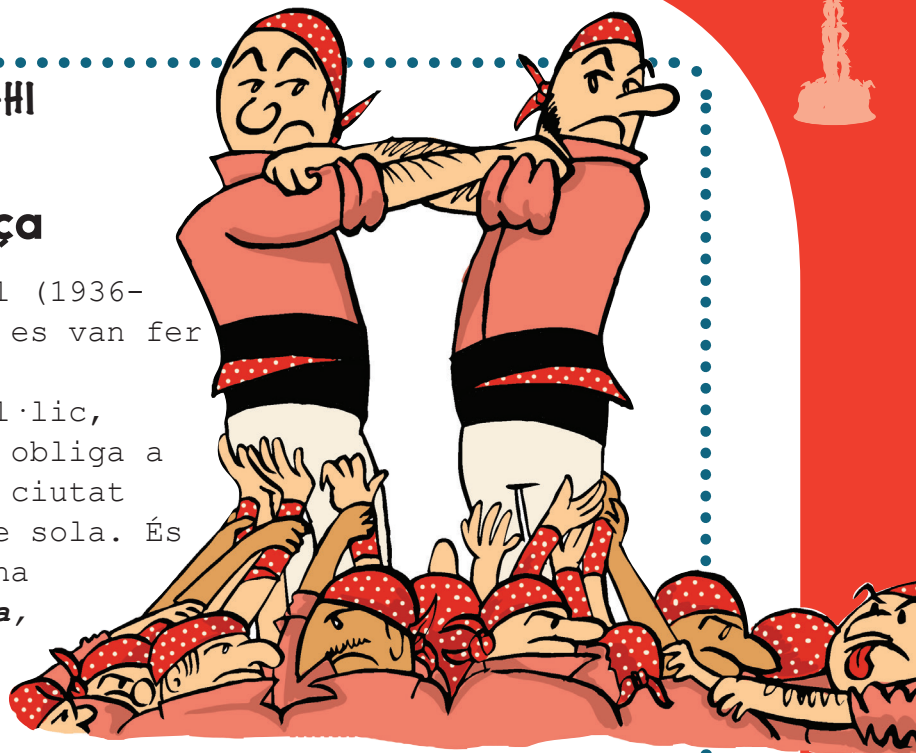
Després d'uns anys difícils, a **Tarragona** i al **Vendrell** apareixen, el 1926, les primeres colles castelleres fora de **Valls**. La seva creació es convertirà en tot un revulsiu. Ja ho diuen que la competència sempre és bona! És en aquesta època quan les colles van començar a fer servir uniforme, és a dir, un color de camisa distintiu.

PER LLOGAR-HI
CADIRES!

Units a la força

Durant la Guerra Civil (1936-1939) pràcticament no es van fer castells. Però un cop acabat el conflicte bèl·lic, l'Ajuntament de Valls obliga a les dues colles de la ciutat a agrupar-se en una de sola. És el que popularment s'ha conegut com **La Barreja**, que es va mantenir activa fins al 1947. Encara prou!

Ho sabies?

La colla dels Nens del Vendrell, nascuda el 1926, es va fer cada vegada més forta. Fins al punt que la rivalitat amb les colles de Valls, especialment amb la Colla Vella, es va fer molt, molt intensa! A finals dels anys 60, totes dues colles van mantenir una cursa per ser la primera a fer un castell amb folre. Riu-te'n tu de les curses de russos i americans per ser els primers a arribar a l'espai!

Per cert, els Nens del Vendrell van triomfar, ja que el 1969 van descarregar el pilar de 7 amb folre, el primer castell folrat del segle XX.

Per fi, castells a Barcelona!

Els castells ja no són només cosa del Camp de Tarragona o del Penedès. El 1969 es crea la primera colla a la ciutat de Barcelona: els **Castellers de Barcelona**, amb gent procedent del Penedès, entre d'altres. Amb camisa vermella, seran els primers de fer-ho per amor a l'art. Serà la primera colla que no demana diners al públic assistent. Una autèntica revolució que convertirà els castells en el que són avui en dia.

El Concurs de Tarragona

Un cop cada dos anys, durant un cap de setmana, els castells es converteixen en competició. Les millors colles del món casteller es troben a la Tàrraco Arena Plaça de Tarragona per saber quina és capaç d'enlairar els millors castells!

El primer de tots, a Barcelona

Tot i que el **Concurs** s'associa a Tarragona, el primer concurs de castells es va celebrar el 1902 a **Barcelona**, al Parc de la Ciutadella, i va formar part d'un programa de proves atlètiques que es van dur a terme amb motiu de les **Festes de la Mercè**. Va ser el primer cop que una actuació castellera tenia una normativa escrita i uns premis. Hi van participar les dues colles de Valls: la Nova i la Vella, aquesta última es va endur les 150 pessetes del premi (**150 pessetes** no arriba a un euro... però eren molts diners en aquell moment).

La pregunta dels eixerits!

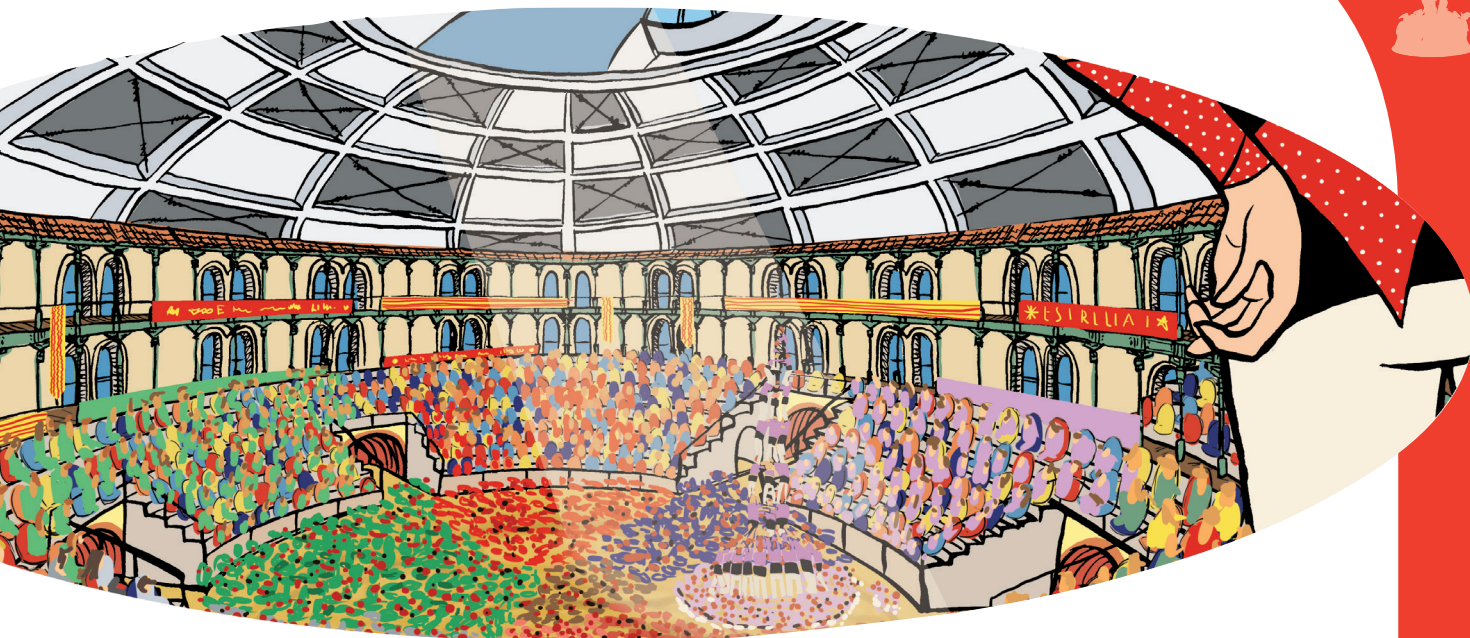
A Pau Casals li agradaven els castells?

El 1932 va tenir lloc el primer Concurs de Tarragona. En aquesta ocasió hi van participar quatre colles: dues de Tarragona i dues de Valls. El president del jurat i un dels impulsors del certamen va ser el músic i compositor Pau Casals, un enamorat dels castells! La Colla Vella dels Xiquets de Valls va ser la guanyadora, a només tres punts de la Colla Nova. El premi va consistir en una copa, 3.000 pessetes i una faixa d'honor.

El jurat

Els seus **set membres** es converteixen en àrbitres que controlen que els castells que fan les colles s'adaptin a les normes escrites. Decidir si l'enxaneta s'ha col·locat bé abans de caure un castell, és a dir, decidir si un castell està carregat o no, és una de les feines més difícils. Tant o més compromès que anul·lar un gol per fora de joc. Per això, el jurat se situa aïllat del públic i dels castellers i disposa de diverses pantalles per poder visionar tants cops com convingui les situacions més polèmiques.

En una plaça de braus

L'escenari on cada dos anys se celebra el Concurs de Castells de Tarragona és l'**antiga plaça de braus**. Però sobre l'arena no hi ha toreros, sinó milers de castellers (es calcula que prop de 12.000) que la tenyeixen de color amb les seves camises.

Ho sabies?

Els Castellers de Vilafranca són els que han guanyat més concursos consecutius. De moment, vuit! Els Verds han vençut totes les edicions entre el 2002 i el 2016. Per això, sobre l'escut de la seva camisa llueixen vuit estrelles de color groc.

Per només 20 punts!

El Concurs de Castells de **1998** es recordarà sempre com un dels més disputats de la història. Després d'una competició molt intensa entre els Castellers de Vilafranca i la Colla Vella de Valls van acabar guanyant els vilafranquins per molt poca diferència: **només 20 punts!**

Els Minyons, no!

Els Minyons de Terrassa són l'única de les grans colles del món casteller que **no ha participat mai al Concurs**. Des del seu naixement el 1979, sempre s'han mostrat contraris a l'existència d'un reglament, que els castells valguin punts i que els espectadors hagin de pagar una entrada per accedir a un recinte tancat. Si busqueu durant el Concurs un minyó, ho haureu de fer entre el públic.